

PIOTR BILIŃSKI

Z BADAŃ TERENOWYCH W POWIECIE SZCZYCIEŃSKIM (O DEZINTEGRACJI GRUPY KULTUROWEJ MAZURÓW)

WPROWADZENIE

Ćwierć wieku temu, autorzy publikacji o Mazurach¹ wskazywali na przemiany zachodzące w tej społeczności. Formułowano tezy, iż grupę tę dotyka proces dezintegracji. Dominacja czynników natury historycznej i cywilizacyjnej powodowała, że przez wieki ludność mazurska ulegała procesowi ewolucji. Przyjmując, iż proces ten trwa nieprzerwanie, a jego następstwem jest stale zmniejszająca się liczba Mazurów, przeprowadziłem badania. Rezultaty tych dociekań umożliwiają odniesienie się do prowadzonych w przeszłości badań, przez bardziej szczegółowe ujęcie na mniejszym obszarze, a także pokazanie szerokiej perspektywy, ujętej przez indywidualne losy osób, w naszym wypadku Mazurów z powiatu szczycieńskiego.

Niniejszy artykuł ma na celu opis badanego przeze mnie zjawiska dezintegracji i utrwalenie jeszcze możliwej do zarejestrowania społeczno-kulturowej tożsamości mazurskiej.

Mgr PIOTR BILIŃSKI – absolwent Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego; adres do korespondencji: Romany 35, 12-100 Szczytno; e-mail: piotr.bilinski20@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1016-2292>.

¹ Mazurzy to ludność z terenów dawnych Prus Książęcych i południowej ich części, wyznania ewangelickiego. Na wymienionych terytoriach wytworzyły się specyficzne konglomeraty językowe będące mieszaninami polskiego i niemieckiego. Toteż przedstawiciele tych „grup” mogą uznawać swe pochodzenie zarówno jako polskie i niemieckie. Bożena ANTONIEWICZ i in., *Dziedzictwo Kulturowe Warmii-Mazur-Powiśla. Stan zachowania, potencjały i problemy*, wyd. II (Olsztyn: Warmińsko-Mazurskie Biuro Planowania Przestrzennego, 2009), 66.

„Mazur jest pracowity i chce pracować, aby znaleźć środki utrzymania. Nie jest łasy na cudze i nie będzie naśladował zbirów „z za miedzy”. Stefan SULIMA, „Spotkanie ze Szczytnem”, w *A dąb rośnie. Warmia i Mazury w reportażu po 1945*, wyboru dokonał Tadeusz Prusiński, wstępem opatrzył Andrzej Sakson, (Warszawa-Dąbrówno: Retman, 2002), 21.

1. PRZESŁANKI PODJĘCIA TEMATU

Istnieje dość uboga literatura przedmiotu, w której autorzy ukazali społeczność Mazurów od początków jej tworzenia się, aż do czasów współczesnych (w powiecie szczycieńskim)². Do tej pory na wyżej wymieniony temat opublikowano nieliczne artykuły naukowe oraz wydrukowano wspomnienia³ kilku przedstawicieli tej ludności⁴. Zagadnieniem społeczności Mazurów zajęli się m.in. socjolog Andrzej Sakson i Erwin Kruk⁵. W pracy zbiorowej, która ukazała się pod wymownym tytułem *Ślązacy, Kaszubi, Mazurzy i Warmiacy – między polskością a niemieckością*, jej redaktor Andrzej Sakson stawia pytanie o to, kim są „nowi” Mazurzy. Autor otwarcie pyta: „Czy młode pokolenie, które tutaj się urodziło i wychowało, identyfikuje się z tym regionem? Czy może czuć się Mazurami, spadkobiercami krajobrazu, tradycji, kultury?”⁶

Podobnie jak u Erwina Kruka, liderów Wspólnoty Kulturowej „Borusia” i samego autora tego pytania, współczesne rozumienie mazurskości budzi i w nas wiele refleksji i pytań o aktualną tożsamość Mazurów.

Badania terenowe przeprowadzone latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia⁷ przez Andrzeja Saksona oraz publikacje Erwina Kruka wyraźnie wskazywały na postępującą dezintegrację tej społeczności na terytorium Mazur. Czy jest to proces wciąż mający podobną tendencję? Jak już wcześniej wspomniano, za ważne uznałem poszukanie odpowiedzi na owo pytanie, przeprowadzając rozmowy z osobami o korzeniach mazurskich, pochodzącymi

² Po II wojnie światowej ukazało się kilka opracowań historycznych na temat powiatu szczycieńskiego, m.in.: *Der Kreis Ortelsburg. Ein ostpreußisches. Heimatbuch, ausgehend von einem Entwurf von Victor von Poser*, zsgetr., erarb. und gestaltet von Max Meyhöfer, Würzburg 1956 (2. Aufl. 1995); Jan Jałoszyński, red., *Szczytno. Z dziejów miasta i powiatu* (Olsztyn, 1962); Grzegorz Jasiński, Zbigniew Kudrzycki i Andrzej Misiuk, red., *Powiat szczycieński. Przeszłość – współczesność* (Szczytno: Starostwo Powiatowe w Szczytnie, 2006).

³ Justyna Mahler-Piątkowska i in., red., *Szlakiem rdzennych Mazurów – ocalić od zapomnienia* (Szczytno: Lokalna Organizacja Turystyczna Powiatu Szczycieńskiego, 2014).

⁴ Istotną rolę w przybliżeniu historii regionu Mazur odgrywa „Rocznik Mazurski”, publikacja wydawana przez Instytut Historyczno-Społeczny w Szczytnie, Starostwo Powiatowe w Szczytnie.

⁵ Na temat stanu badań ludności zamieszkującej Warmię i Mazury zob. Teresa ROMANOWSKA, „Tożsamość ludzi w zmieniającej się państwowości – studium przypadku”, *Civitas et Lex* nr 3 (2014): 93-106.

⁶ Andrzej SAKSON, „Mazurzy – dylematy tożsamości”, w *Ślązacy, Kaszubi, Mazurzy i Warmiacy – między polskością a niemieckością*, red. Andrzej Sakson (Poznań: Instytut Zachodni, 2008), 303. Zob. też Bożena DOMAGAŁA, Andrzej SAKSON, red., *Tożsamość kulturowa społeczeństwa Warmii i Mazur* (Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych, 1998).

⁷ „Zjawisko to zilustrować mogę na podstawie własnych badań terenowych w latach 1980-1985 oraz we wrześniu 1994, w 1995 i 2005 r. Badaniami objęto gminę Sorkwity (powiat Mrągowo) oraz niektóre gminy w Szczycieńskim”. Andrzej SAKSON, „Mazurzy – dylematy tożsamości”, 290.

z terenów obecnego powiatu szczycieńskiego. Sądzę też, że dotychczasowe badania tej grupy podejmowane były wybiórczo i wskazują na zbyt małe zainteresowanie tematem.

Ważną kwestią jest więc wskazanie, jakie czynniki wpływają na dezintegrację tej społeczności, sprawiając, iż tracimy bezpowrotnie szansę gruntownego jej poznania.

2. CEL, PYTANIA I HIPOTEZA BADAWCZA

Obecnie⁸ powiat szczycieński zamieszkuje częściowo społeczność, która jest współczesnym pokoleniem autochtonicznych⁹ Mazurów. Przeprowadzone przeze mnie badania empiryczne miały pomóc w uzyskaniu odpowiedzi na następujące problemy badawcze: 1. Czy istnieją jeszcze Mazurzy? 2. Jakie są kryteria wskazujące na mazurskość? 3. Jak respondenci wyrażają swoją tożsamość?

W artykule staram się też zweryfikować hipotezę, że takie procesy, jak asymilacja¹⁰, adaptacja¹¹, akulturacja¹², unifikacja¹³, globalizacja¹⁴, powodują dezintegrację grupy kulturowej Mazurów.

⁸ Rok 2021.

⁹ Autochton: rdzenny mieszkaniec danego obszaru; tubylec, ... autochtoniczny – ni, będący pochodzenia miejscowego; rdzenny. Mirosław BANKO, red., *Wielki słownik wyrazów obcych PWN* (Warszawa: PWN 2008), 88.

¹⁰ „Asymilacja – (łac. *assimilatio* ‘upodobanie’) 1. Upodobnienie się, przystosowanie, zintegrowanie”. Irena KAMIŃSKA-SZAREJ, red., *Słownik wyrazów obcych*, (Wrocław: Europa, 2005), 65.

¹¹ Termin „adaptacja” wywodzi się z języka łacińskiego. Słowo *adaptatio* oznacza „przystosowanie”. W *Praktycznym słowniku współczesnej polszczyzny* wskazano, iż psychologicznie adaptacja „jest to przystosowanie się do nowego środowiska, społecznego lub do nowych warunków” Halina ZGÓŁKOWA, red., *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny* t. 1 (Poznań: Kurpisz, 1994).

¹² Akulturacja jest terminem, który określa mechanizmy, które funkcjonują w grupie ludzi, którzy znaleźli się w obcym otoczeniu. Termin ten wskazuje na szybkie i świadome przejmowanie elementów obcej kultury, czasem kosztem własnej tradycji. Za: Ewa NOWICKA, „Akulturacja”, w *Encyklopedia socjologii*, t. 1, red. Władysław Kwaśniewicz (Warszawa: Oficyna Naukowa, 1998), 17-20. Por. Łukasz NIESIOŁOWSKI-SPANO, *Dziedzictwo Goliata. Filistyni i Hebrajczycy w czasach biblijnych* (Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2012), 24.

¹³ Unifikacja – uczynienie czegoś jednolitym, spójnym, jednakowym, sprowadzenie do jednej postaci. KAMIŃSKA-SZAREJ, *Słownik wyrazów obcych*, 834.

¹⁴ Według Selima Chazbijewicza synonimami globalizacji mogą być mondializacja i planetaryzacja. Pojęcia te opisują zmiany obejmujące cały glob ziemski albo jego duże obszary, za Rolandem Robertsonem: pojęcie to nie ma „charakteru terytorialnego”, tzn. nie stwarza podziału „świat – kraj – lokalność”, ale oznacza przeciwstawne tendencje w ramach na przykład struktur dużej organizacji. Globalizacja oznacza zasadę „myśl globalnie, ale działaj lokalnie”. Selim CHAZBIJEWICZ, „Globalizacja”, w *Podstawowe kategorie polityki*, red. Stefan Opara, Danuta Radziszewska-Szczepaniak,

Badania własne rozpocząłem w 2012 roku i zakończyłem 2020 roku. Posługiwałem się najczęściej wywiadem kierowanym¹⁵ i sondażem ankietowym. Wypowiedzi moich rozmówców nagrywałem za pomocą dyktafonu. Sporadycznie zapisywałem je także podczas wywiadu. Ogółem przeprowadziłem około 100 wywiadów (na potrzebę artykułu wybrałem tylko część reprezentacyjną)¹⁶. Moi respondenci byli w wieku: najstarsza – 98 lat i najmłodsza – 14 lat.

Badaniami objąłem mieszkańców Szczytna i okolicznych wsi, jak również Mazurów, którzy na stałe wyemigrowali do Niemiec. Przeprowadziłem też obserwacje uczestniczące. Były to obserwacje jawne, ponieważ jestem mieszkańcem wsi Romany i sąsiadem części respondentów. Znam zatem styl życia i obyczajowość mieszkańców wspomnianej miejscowości.

3. PREZENTACJA POZYSKANYCH INFORMACJI OD RESPONDENTÓW

Liczna grupa badanych na pytanie, czy istnieją jeszcze mazurzy, odpowiadała:

„Pochodzę z rodziny mazurskiej. Nie mogę znaleźć miejsca w Niemczech. Trochę pracuję i wracam tu z powrotem, taki jestem tułacz”¹⁷.

„Już nie ma Mazurów. Już nikt nie zachowuje tego [...] Wszystko ruszyło do przodu. Trzeba iść do muzeum i zobaczyć, co po nich zostało, świat stał się nieprzyjazny”¹⁸.

„Jestem Mazurką–Niemką, dom urządzam skromnie, bez przepychu”¹⁹.

„Ja z Pasymia jestem. Ojciec i matka to Mazurzy, tu wszystkie ziemie – wioski naokoło to Mazurzy zamieszkiwali. Jestem ewangeliczką”²⁰.

„Jestem Mazurką, to jest moja ojczyzna, te tereny kocham. Jestem ewangeliczką”²¹.

Arkadiusz Żukowski (Olsztyn: Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, 2005), 169-174.

¹⁵ Clarc MUSTAKAS, *Fenologiczne metody badań*, tłum. Stanisław Zabielski (Białystok: Trans Humana, 2001), 75-77.

¹⁶ Z uwagi na olbrzymi materiał badawczy postanowiłem zaprezentować powtarzające się wypowiedzi.

¹⁷ N. M., wywiad z dn. 18.11.2014.

¹⁸ Ks. S., wywiad z dn. 19.04.2014.

¹⁹ J. R., wywiad z dn. 18.05.2013.

²⁰ H. M., wywiad z dn. 25.07.2013.

²¹ W. A., wywiad z dn. 06.05.2013.

„Jestem Mazurką, staram się żyć zgodnie z sąsiadami, najważniejsza jest rodzina i praca. Bardzo przywiązana jestem do tej ziemi. Znam gwarę mazurską, mówię też po niemiecku”²².

„Jestem Mazurem–Polakiem, mieszkańcem tej ziemi, nowym innym pokoleniem. Urodziłem się i wychowałem tutaj. Teraz wszyscy są tacy sami. Znam potrawy mazurskie. Mama robi kiszkę ziemniaczaną, babkę, czyli kartoflaka. Znam język niemiecki, gwarę mazurską czasami słyszę”²³.

„To są już inni Mazurzy. Autochtonów, których jest na miejscu garstka, utożsamia się z mazurskością, z tym co było kiedyś, ale coraz bardziej związani są z nowym społeczeństwem. Mazur poddawany jest ciągłemu procesowi asymilacji, to znaczy małżeństwa mieszane, inne rzeczy, gdzie te dwie grupy coraz bardziej się zbliżają, np. kwestia pewnych zwyczajów, które na Mazurach nie miały miejsca, a są coraz częściej lub wyparły mazurskie, a także przechodzenie na katolicyzm. Więcej można dowiedzieć się o Mazurach w Niemczech, w działających ciągle stowarzyszeniach dawnych mieszkańców ziemi mazurskiej. Tu u nas to wszystko zanika. Nie mamy do czynienia z gettem, przenikanie się różnych rzeczy jest nieuniknione. Mamy do czynienia z oddziaływaniem sąsiadów, którzy tworzą wspólnotę”²⁴.

Na pytania związane z cechami mazurskości respondenci odpowiadali:

„Mazur to pracowity człowiek, wesoły. Trzeba być w życiu zaradnym. Najważniejsza dla mnie jest rodzina i praca”²⁵.

„Starsze kobiety są ciche, zamknięte w sobie, noszą chustki i fartuchy. Włosy mają siwe. My inaczej jemy, robimy dużo przetworów, dużo ziemniaków używamy, kapusty, ciasta drożdżowe i pieczemy kaczki”²⁶.

„Wymagam szacunku do starszych. Mężczyzna musi pracować. Jego ubranie musi być schludne. Mam takie powiedzenie, które moim dzieciom powtarzam: patrz, co dla ciebie najlepsze, jeśli coś nie tak, to nie czekaj, tylko zawczasu uciekaj. Najważniejsza dla nas jest rodzina”²⁷.

„Starsi mieszkają jeszcze tu, mówią gwarą, jeszcze mówią, ale częściej kiwają głową. Domy sobie nowe pobudowali. Wszyscy razem sobie pomagają. Mazurzy mają inny akcent i w polskim języku, i w niemieckim”²⁸.

„Mazurzy są chłodniejsi i nieufni, muszą przekonywać się do kogoś. Wszyscy powoli się przystosowali do nowych czasów”²⁹.

²² E. I., wywiad z dn. 07.08.2012.

²³ Student Jarek, wywiad z dn. 05.12.2014.

²⁴ Ks. S., wywiad z dn. 19.04.2014.

²⁵ N.O., wywiad z dn. 18.11.2014.

²⁶ M. P., wywiad z dn. 21.05.2012.

²⁷ J. R., wywiad z dn. 18.05.2013.

²⁸ H. M., wywiad z dn. 25.07.2013.

„Bardzo przywiązana jestem do tej ziemi. Znam gwarę mazurską, mówię też po niemiecku”³⁰.

Katecheta pracująca po wojnie we wsi Sędańsk o Mazurach mówiła tak:

„Mazurzy byli bardzo pracowici. Utrzymywali się z rolnictwa, mimo że ziemia była bardzo słaba. Większość pracowała w lesie. Mazurzy byli na wyższym poziomie żywienia, ubioru i umieli się podpisać. Część po wojnie wyjechała do Niemiec. Obecnie w wiosce mieszka jedna rodzina. Zajmują się hodowlą koni, pracą w lesie, mówią gwarą mazurską, znają język niemiecki, są wyznania ewangelickiego. Mazurzy są bardziej przychylni, nie oczekują pomocy, są mili, uprzejmi i opanowani, dbają o swoje gospodarstwo i dom”³¹.

„Mocno przestrzegam świąt, wiem wianek i cztery świeczki, jestem ewangeliczką”³².

„Proces przemiany społeczności Mazurów trwa. Ludzie wyjeżdżają z powodów ekonomicznych. Część wsi mazurskich przestanie tu istnieć. Trudno powiedzieć, w jakim stopniu dzisiejszy Mazur zainteresowany jest polskością. On bardziej woli do Niemiec, tam jest dużo bliskich”³³.

Wypowiedzi respondentów jednoznacznie świadczą o tym, że Mazurów jest bardzo mało. Są to pięćdziesiąt cztery osoby w całym powiecie szczycieńskim. To osoby, w wieku zdecydowanie powyżej siedemdziesięciu lat. Mazur jest rozpoznawalny w swoim środowisku. Zna gwarę mazurską, język niemiecki i polski. Cechami charakterystycznymi, na które najczęściej wskazują respondenci są: nieufność i czystość, rodzina i przywiązanie do ziemi.

Na pytania odnośnie tożsamości³⁴ respondenci opowiadali:

„Ja jestem Niemką. Od dziecka znam język niemiecki w mowie i piśmie. W domu rodzinnym rozmawiam po niemiecku, jestem wyznania ewangelickiego. W Niemczech mieszkają moje dzieci – dwóch synów”³⁵.

²⁹ W. A., wywiad z dn. 06.05.2013.

³⁰ E. I., wywiad z dn. 07.08.2012.

³¹ G. J., wywiad z dn. 06.08.2012.

³² M. P., wywiad z dn. 25.08.2014.

³³ Ks. S., wywiad z dn. 19.04.2014.

³⁴ „Stopień przywiązania i identyfikacji mieszkańców z miejscem i regionem zamieszkania, czy poczucie tożsamości regionalnej, stanowi istotny element w analizie ogółu procesów społecznych dokonujących się na obszarze każdego państwa”. „Zawansowanie tych procesów świadczy o sposobie funkcjonowania danego społeczeństwa, o jego spójności i trwałości. Odgrywa także istotną rolę z punktu widzenia globalnych interesów państwa, gdyż zaświadcza m.in. o stopniu jego stabilizacji, wewnętrznej spójności siły. W przypadkach konfliktowych, np. w okresie wojen czy plebiscytów, świadczy o woli obrony i chęci poświęceń mieszkańców na rzecz swojej „ojczyzny regionalnej”, swego „Heimatu”. Miewa to niekiedy rozstrzygające znaczenie w sporach o przynależność państwową danego terytorium”. Andrzej SAKSON, *Dziedzictwo Prus Wschodnich. Socjologiczne i historyczne studia o regionie*, (Dąbrówno: Retman, 2017), 27.

„Ja nie wiem, kim jestem” – Polką? Mazurką? Znam język niemiecki dzięki dziadkom”³⁶.

„Moja mama mówi mi, że jestem Niemką, bo babcia i dziadek byli Mazurami–Niemcami. Znam dobrze język niemiecki. W domu rodzice czasami mówią po niemiecku. Ja czuję się jednak Polką, mieszkam w Szczytnie, tu się wychowałam, chodzę do polskiej szkoły, jest mi tu dobrze”³⁷.

„Jestem jakby Polką, mam męża Polaka, dzieci mówią po polsku i niemiecku. Nie mam rodziny w Niemczech. Przed wojną tu były Niemcy. Uczyłam się języka niemieckiego, urzędy były niemieckie i wszystko było niemieckie”³⁸.

E. ze Szczytna, mówi po niemiecku. Deklaruje, że jest Mazurką. Należy do mniejszości. Dzieci wyjechały do Niemiec³⁹.

„Jestem Niemką, mimo że mam męża Polaka, żałuję, że po wojnie nie wyjechałam do Niemiec. Nie lubię tu mieszkać. Jest mi tu źle”⁴⁰.

„Jestem Mazurką, ewangeliczką, w Niemczech mieszka siostra z rodziną. Mój ojciec Mazur był szewcem w Szczytnie, mama Mazurka nie pracowała”⁴¹.

M. ze Szczytna pytany o przynależność narodową, mówił, że jest Mazurem–Polakiem, zna gwarę mazurską, pochodzi ze wsi, jego rodzeństwo wyjechało do Niemiec⁴².

E. jest wyznania katolickiego. Jej dziadek i babcia to rdzenni Mazurzy. Matka była Polką, ojciec – Mazurem. Deklaruje, że jest Mazurką–Polką, zna język niemiecki⁴³.

D. której rodzina od pokoleń mieszka na terenie Mazur, mówi. „Jestem Mazurką–Polką, katoliczką. Dzieci znają język niemiecki i współdziałają w mniejszości”⁴⁴.

„Ja czuję się Europejczykiem. Korzenie niemieckie jakieś tam są, dlatego mam się czuć Niemcem? Czy Polakiem? Z mniejszością niemiecką mam luźny związek. Taki luźny stosunek przyjacielski”⁴⁵.

„Przyjeżdżają Niemcy zza zachodniej granicy. Ci, którzy przyjeżdżają, bardzo szybko dogadują się z ludźmi tutaj, z tymi ludźmi, którzy tutaj mieszkają, którzy w ogóle nie znają historii, są spoza, ale łączy ich właśnie to umiłowanie natury przyrody, ciszy, spokoju, harmonii człowieka z przyrodą, co mogę panu powiedzieć? Znam takiego Niemca, który po latach transformacji 1991-1992 przyjechał tutaj i wybudował tu dom.

³⁵ T. R., wywiad z dn. 12.06.2012.

³⁶ O. I., wywiad z dn. 10.06.2012.

³⁷ M. J., wywiad z dn. 10.06.2012.

³⁸ S.E., wywiad z dn. 04.02.2011.

³⁹ E. X., kobieta, wywiad z dn.14.02.2013.

⁴⁰ H. B., kobieta, wywiad z dn. 28.11.2011.

⁴¹ A. P., kobieta, wywiad z dn. 7.02.2013.

⁴² M. R., mężczyzna, wywiad z dn. 12.07.2012.

⁴³ E. X., kobieta, wywiad z dn. 14.02.2013.

⁴⁴ D. X., kobieta, wywiad z dn.14.02.2013.

⁴⁵ M. N., mężczyzna, wywiad z dn.18.11.2014

Został emerytem w Niemczech i przyjechał tutaj na stałe. Ja z nim rozmawiałem. Mówił, że ma dzieci. Ja go spytałem, dlaczego tutaj wrócił, dlaczego dom pobudował. Ja mu mówiłem, że mu sprzedałem bardzo ładną działkę. On mi powiedział, że to w jego sercu było, opowiadanie ojca o tym domu pachnącym chlebem i mlekiem, to jego spotkanie, to jego koledzy, to jakieś tam dzieci [...] Raczej to są ludzie, którzy tu wracają, którzy tu tęsknią, to są tacy miłośnicy przyrody, którzy dążą za spokojem, za rodziną, są raczej tacy ludzie, którzy tym są nacechowani, dla których są wartości rodzinne ważne. Bo ludzie, którzy są tacy zindustrializowani, ja to nazywam, to oni sami nie mają takich pobudek przebywania, jak to powiedział Kochanowski, rozkoszy na łonie natury. Oni tego nie mają. A tacy ludzie, którzy tu wracają wspomnieniami, bądź wrócili, wracają, to właśnie są tacy⁴⁶.

Zamieszczone wypowiedzi przedstawiają często przykłady podwójnej identyfikacji narodowej, respondenci nie potrafią w sposób jednoznaczny określić swojej przynależności.

Według nich czynnikami przemawiającymi za byciem Polką lub Polakiem jest socjalizacja w kulturze polskiej: „Tu się wychowałam, chodzę do polskiej szkoły⁴⁷”. Poczucie zadowolenia wyrażają w zdaniu: „Mieszkam w Szczytnie, jest mi tu dobrze⁴⁸”. Istnieje też odczuwalny związek z niemieckością: „Moja mama jest Niemką, babcia i dziadek byli Mazurami–Niemcami⁴⁹”.

W wypadku identyfikacji mazurskiej jest ona wyrazista i jednoznaczna: „Jestem Mazurką, znam gwarę mazurską⁵⁰”.

Duże znaczenie dla tych respondentek ma znajomość języka niemieckiego, wyznanie ewangelickie oraz posiadanie rodziny w Niemczech: „jestem Mazurką, ewangeliczką, w Niemczech mieszka moja siostra⁵¹”.

Jeden z wariantów identyfikacji niemieckiej łączy się z całkowitym lub częściowym przyswojeniem polskiej kultury narodowej: „Mam męża Polaka⁵²”. W tym wypadku w świadomości istnieją elementy stawiające respondentkę w opozycji do narodu, którego kulturę przyswoiła. „Jest mi tu źle⁵³”.

Inny z wariantów identyfikacji niemieckiej jest wyrazisty na wielu etapach życia jednostki „Jestem Niemką od dziecka, w domu rodzinnym rozmawiamy po niemiecku, w Niemczech mieszkają moje dzieci⁵⁴”.

⁴⁶ S.G., wywiad z dn. 22.03.2017.

⁴⁷ S.E., wywiad z dn. 04.02.2011.

⁴⁸ M. J., wywiad z dn. 10.06.2012.

⁴⁹ O. I., wywiad z dn. 10.06.2012.

⁵⁰ E. X., kobieta, wywiad z dn. 14.02.2013.

⁵¹ A. P., kobieta, wywiad z dn. 7.02.2013.

⁵² S.E., wywiad z dn. 04.02.2011.

⁵³ H. B., kobieta, wywiad z dn. 28.11.2011.

⁵⁴ T. R., wywiad z dn. 12.06.2012.

Pojawia się też wspomniana już identyfikacja podwójna oraz wariant „trzeciej drogi”. Jest on wynikiem świadomego opowiadania się za kulturą europejską. W polskości i niemieckości dana osoba odnajduje uniwersa kulturowe i nie chce się z nimi utożsamiać⁵⁵.

Odpowiedź na pytanie o przynależność narodową rozmówców, którzy byli najpierw obywatelami jednego państwa, a później innego, może być rozmaita. Jest to kwestia złożona, szczególnie na pograniczu grup etnicznych i narodowych. W naszym przypadku jest to:

- podwójna identyfikacja narodowa, respondenci nie potrafią w sposób jednoznaczny określić swojej przynależności,
- identyfikacja niemiecka łącząca się z całkowitym lub częściowym przywrojeniem polskiej kultury narodowej,
- identyfikacja podwójna i wariant „trzeciej drogi”, jako wynik świadomego opowiadania się za kulturą europejską.

4. BADANIA ANKIETOWE

Badania ankietowe przeprowadziłem wśród grupy (czternastu osób) najmłodszego pokolenia mieszkańców powiatu, czyli osób w wieku czternastu i dwudziestu pięciu lat. Pytania ankietowe dotyczyły świadomości kulturowej i poczucia narodowości respondentów. Większość respondentów udzielała podobnych odpowiedzi, które nie wносиły nowych treści do badanego materiału. Na potrzebę artykułu wybrałem dwie ankiety ilustrujące te odpowiedzi.

Przykład 1. Adam urodzony w 1989 roku w Szczytnie. Rodzice Adama przybyli na Mazury z centralnej Polski w roku 1986 z nakazem pracy w instytucjach w powiecie szczycieńskim. Mieszka we wsi Romany. Na zadane pytania odpowiadał:

1. Czy Twoi przodkowie mieszkali na Mazurach?
– Nie .
2. Czy znasz język niemiecki? Gdzie się go nauczyłeś? Kiedy?
– Tak. Uczyłem się języka niemieckiego w szkole podstawowej. Potem wybrałem język angielski. Słabo znam język niemiecki, tylko jego podstawy.
3. Czy będąc dzieckiem, słyszałeś o Mazurach? Jaka jest twoja wiedza o nich i kto ci ją przekazał?
– Tak. Słyszałem, gdyż pochodzę z tego rejonu. Moja sąsiadka jest Mazurką.

⁵⁵ Irena KURASZ, *Mniejszość niemiecka na Dolnym Śląsku. Studium socjologiczne* (Kraków: Nomos, 2015), 247.

4. Do jakiego Kościoła należysz?
– Należę do Kościoła katolickiego.
5. Co uważasz za swoje symbole narodowe?
– Flaga – barwy biało-czerwone, godło – orzeł biały w koronie na czerwonym tle, hymn – „Mazurek Dąbrowskiego”.
6. Jakie wydarzenia historyczne ważne są dla Ciebie?
– II wojna światowa, powstanie warszawskie, uchwalenie Konstytucji 3 Maja, pontyfikat Jana Pawła II, przystąpienie Polski do Unii Europejskiej .
7. Wymień bohaterów narodowych, których cenisz.
– Józef Piłsudski, Tadeusz Kościuszko, Jan Paweł II.
8. Czy w domu są tradycje religijne np.: Boże Narodzenie, Wielkanoc. W jaki sposób je obchodzisz?
– Tak. Święta kościelne takie jak: Boże Narodzenie czy Wielkanoc, obchodzę według kultury i tradycji chrześcijańskiej.
9. Jakie potrawy świąteczne dominują na stole w domu rodzinnym?
– Potrawy z drobiu, wędliny, ciasta, ryby.
10. Jakie święta narodowe są dla ciebie ważne?
– Święto Konstytucji 3 Maja, Święto Niepodległości, Narodowy Dzień Pamięci Powstania Warszawskiego.
11. Jakie znasz piosenki, wierszyki ludowe?
– „Katechizm Polaka – Kto ty jesteś? Polak mały”, „Krakowiak”.
12. Czy w twoim domu rodzinnym są pamiątki po dziadkach?
– Medale, mundury, trąbki, obrazy, meble, zdjęcia.
13. Jak określasz swoją tożsamość, kim się czujesz? Dlaczego?
– Czuję się Polakiem i Europejczykiem.
14. Czy czujesz się Mazurem, spadkobiercą krajobrazu, tradycji i kultury? Czy Polakiem?
– Mazurem? – nie. Jestem Polakiem. Spadkobiercą krajobrazu? – tak. Tradycji i kultury mazurskiej? – nie⁵⁶.

Przykład 2. Marek, urodzony w 1980 roku w Szczytnie. Lata dzieciństwa spędził w Niemczech. Matka jest Mazurką, a ojciec Polakiem pochodzącym z Kurpi. Marek obecnie mieszka w Niemczech. Na zadane pytania odpowiadał:

1. Czy twoi przodkowie mieszkali na Mazurach?
– Tak, babcia ze strony mamy.
2. Czy znasz język niemiecki? Gdzie się go nauczyłeś? Kiedy?

⁵⁶ J. A., wywiad z dn. 10.06.2017.

– Tak. Nauczyłem się języka niemieckiego jako małe dziecko, mieszkając w Niemczech.

3. Czy będąc dzieckiem, słyszałeś o Mazurach? Jaka jest twoja wiedza na ten temat i kto ci ją przekazał?

– Tak, słyszałem, gdyż pochodzę z tego rejonu.

4. Do jakiego Kościoła należysz?

– Należę do Kościoła katolickiego.

5. Co uważasz za swoje symbole narodowe?

– Flaga polska.

– Godło polskie.

– Hymn polski.

6. Jakie wydarzenia historyczne ważne są dla Ciebie?

– Powstanie warszawskie.

– Uchwalenie Konstytucji 3 Maja.

7. Wymień bohaterów narodowych, których cenisz.

– Tadeusz Kościuszko, Józef Piłsudski.

8. Czy w Twoim domu są tradycje religijne, np.: Boże Narodzenie, Wielkanoc? W jaki sposób je obchodzisz?

– Tak, święta kościelne, takie jak Boże Narodzenie i Wielkanoc obchodzę według kultury i tradycji chrześcijańskiej.

9. Jakie potrawy dominują na stole w domu rodzinnym?

– Kuchnia polska, potrawy z drobiu, wieprzowiny i wołowiny, trochę dziczyzny.

10. Jakie święta narodowe są dla ciebie ważne?

– Święto Niepodległości.

– Święto Konstytucji 3 Maja.

– Dzień Pamięci Powstania Warszawskiego.

11. Jakie znasz piosenki, wierszyki ludowe? Proszę wymienić jeden lub jedną ważną przekazaną przez rodziców.

– „Mam chusteczkę haftowaną”.

– „Miała babka koguta”.

12. Czy w Twoim domu rodzinnym są pamiątki po dziadkach, jakie?

– Tak, portrety, meble, zdjęcia.

13. Jak określasz swoją tożsamość, kim się czujesz? Dlaczego?

– Czuję się Polakiem i Europejczykiem.

14. Czy czujesz się Mazurem, spadkobiercą krajobrazu, tradycji i kultury? Czy Polakiem? Dlaczego?

– Czuję się Polakiem i spadkobiercą krajobrazu i kultury polskiej⁵⁷.

⁵⁷ M. M., wywiad z dn.10.06. 2017.

Z wypowiedzi respondentów wynika, że występuje w ich wypadku silny związek z narodem i państwem polskim, nie identyfikują się z Mazurami jako narodem.

WNIOSKI

Na terenie powiatu szczycieńskiego żyją osoby o mazurskim pochodzeniu. Obywatele ci w różny sposób definiują swą tożsamość narodową⁵⁸. Determinantami takich orientacji są m.in. warunki społeczno-ekonomiczne, religijne, wyznaniowe, kulturowe i przywiązanie do przeszłości.

Wśród trzydziestu osób pokolenia najstarszego, urodzonego i wychowanego przed II wojną światową, poddawanych germanizacji, posługującym się językiem niemieckim, w domu językiem polskim (mazurskim), dominuje świadomość propolska i polska, proniemiecka i niemiecka oraz identyfikacja mazurska.

Pokolenie nieco młodsze, urodzone w latach (1920-1943), podane silnym wpływom germanizacyjnym szkoły, kościoła i urzędów posiada świadomość pośrednią między polsnością a niemieckością i nie w pełni wykrystalizowaną. Wśród dwudziestu czterech osób dominuje poczucie więzi z regionem i identyfikacja mazurska, u innych – orientacja proniemiecka, niemiecka, lub propolska.

Pokolenie średnie, urodzone kilkanaście lat po wojnie, wychowywane już w Polsce, wyraża poczucie przywiązania do tego, co polskie lub niemieckie, ale też mazurskie. Pokolenie najmłodsze, czyli dzieci osób wchodzących dopiero w dorosłość, z reguły nie posiada poczucia odrębności od swoich rówieśników. Pokolenie to posiada świadomość polską. Jest to czterdzieści sześć osób. W tym osiem osób opowiada się za europejskością.

Osoby uważające się za Mazurów i posługujące się gwarą mazurską mieszkają w zdecydowanej większości na wsi, liczba ich jest bardzo mała i ma tendencję zanikającą. Są to pięćdziesiąt cztery osoby.

Wśród cech charakterystycznych dla mazurskości, które zdaniem respondentów przetrwały, znalazły się: pracowitość, gospodarność, czystość, nieufność. Mazur kocha swoją ziemię, najważniejsza jest dla niego rodzina i praca. Wskazywano też tradycyjny ubiór Mazurek ich pracowitość i dbałość o dom. Mężczyźni z kolei: troszczą się o swoje gospodarstwa, wyróżnia ich opanowanie i

⁵⁸ Według Ardenera rodzaj więzi występujący, gdy określający i określani są tą samą grupą i o sobie mówią w pewien określony sposób. Jest to wewnętrzny i subiektywny aspekt identyfikacji, będący samookreśleniem lub samoidentyfikacją. Zob. Bożena DOMAGAŁA, *Mniejszość niemiecka na Warmii i Mazurach. Rodowód kulturowy organizacja, tożsamość* (Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych, 1996), 20. Por. Tadeusz PAŁEczNY, *Socjologia tożsamości* (Kraków: Krakowska Szkoła Wyższa im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, 2008), 21-22.

uprzejmość, wesołe usposobienie, towarzyskość oraz gościnność. Respondenci jednoznacznie wskazują na zanik gwary mazurskiej, która posługują się wyłącznie osoby starsze. Większość badanych Mazurów zna język niemiecki i polski. Niektórzy Mazurzy sami nazywają siebie Niemcami lub Mazurami–Polakami. Zanikły niemal zupełnie stereotypy Mazura–Krzyżaka, Mazura–Szwaba, Mazura–Fryca czy heretyka.

Wśród rozmówców większość stanowiły kobiety. Z rozmów z nimi wyłania się obraz Mazurki z pokolenia średniego, która „maluje włosy”, „ma urozmaiconą kuchnię”, najczęściej polską. Bardzo często Mazurka wyzwała się z rodzinnych zajęć, ma coraz więcej czasu dla siebie, zdobywa wykształcenie, jest mniej rygorystyczna w przestrzeganiu zasad i bardziej otwarta. Mazurka jeździ samochodem i uprawia sport. Nie odmawia pomocy, gdy ktoś o nią prosi. Chętnie spotyka się w gronie przyjaciół. Zawsze ma coś do omówienia. Bierze udział w różnych uroczystościach i jest dumna z zaproszenia⁵⁹.

W Szczytnie istnieje wiele miejsc i instytucji, gdzie współcześnie Mazurzy realizują swoją aktywność zawodową. Są wśród nich szewcy, kuźnierze, pszczelarze, mechanicy samochodowi. Pracują również jako nauczycielki, pielęgniarki, pracownicy biurowi lub fizyczni w zakładach na terenie Szczytna i okolic. Są też właścicielami hoteli i restauracji, a także samorządowcami. Starsze pokolenie utrzymuje się ze świadczeń emerytalnych. Wielu z nich wyjeżdża do Niemiec i podejmuje pracę w budownictwie, rolnictwie, opiece nad osobami starszymi. Pomaga im wyniesiona z domu znajomość języka niemieckiego. Młode pokolenie Mazurów opuszcza swoje małe wioski i miasto Szczytno. Kontynuuje edukację w dużych miastach. Studiuje i uczy się w Olsztynie, Warszawie, Gdańsku, Białymstoku. Po ukończeniu nauki lub studiów najczęściej swoje dalsze życie młodzież mazurska wiąże z pracą w tych miastach lub za granicą. Mazurzy przejmują globalne wzory zachowań. Idąc z duchem czasu, wiele osób uzyskało szansę na realizowanie się w sferze ekonomicznej, politycznej i społecznej. Mazurzy migrują do innych centrów kulturowych i gospodarczych Polski i Unii Europejskiej. Współcześni Mazurzy nie zawsze czują się Polakami⁶⁰.

Identyfikacja tożsamościowa obywateli związana jest ze „świadomością siebie”. Problem ten możemy rozpatrywać m.in. przez perspektywę doświadczeń jednostki, uwarunkowań socjologicznych i globalizacji.

⁵⁹ Por. Renata ŚLIWKA, *Kobiety Warmii i Mazur o swojej tożsamości. Trudna przeszłość codzienność* (Olsztyn: Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Informatyki i Ekonomii TWP, 2008), 20-30.

⁶⁰ Tamże,

Ze względu na to, że są to osoby starsze, w niektórych wsiach mieszkają już tylko pojedyncze osoby, które identyfikują się z niemieckością. Ci, którzy uważają się za polskich Mazurów w większości mieszkają na wsi. Wpływ na identyfikację tych osób miały dobre stosunki z ludnością napływową, znajomość języka polskiego, związek małżeński (małżeństwo mieszane) oraz ukończenie Mazurskiego Uniwersytetu Ludowego⁶¹. „Dla młodszych pokoleń ludności mazurskiej, urodzonej już w Polsce, czynnikiem decydującym o stabilizacji i integracji społecznej są silne związki z polskością, rozumianą jako ojczyzna narodowa (ideologiczna). W przeciwieństwie do starszych pokoleń, polskość jest dla nich środowiskiem zastanym, będącym czymś naturalnym. Pomimo pewnych odrębności, głównie natury wyznaniowej, młode pokolenie Mazurów czuje i uważa się za Polaków”⁶².

Z podanych wypowiedzi i przykładów można wyciągnąć wniosek, że tylko nieliczni członkowie mniejszości niemieckiej określają swoją identyfikację jako niemiecką. Znaczna część respondentów deklaruje, że jest pochodzenia mazurskiego, inni mówią o identyfikacji podwójnej lub jej nie mają. Mazurzy, których można zaliczyć do orientacji proniemieckiej, swoje przekonania traktują jako osobiste, czym nie chcą się zbyt chwalić w swym otoczeniu i uważają się za niemieckich Mazurów. Są to najczęściej osoby będące w małżeństwach mieszanych, które przejęły kulturę i posługują się językiem polskim.

Na przykładzie wyżej przedstawionych ankiet, dla młodego pokolenia jednym z głównych elementów kultury narodowej, mającym znaczenie dla tożsamości narodowej, jest język ojczysty. Respondenci nauczyli się języka polskiego w domu. Tym językiem posługiwali się ich dziadkowie i rodzice. Jeden z nich nauczył się języka niemieckiego w szkole, podczas pobytu z rodzicami w Niemczech. Obecnie pracuje na terenie Niemiec. Język niemiecki, który poznał w dzieciństwie i utrwał w polskiej szkole, przydatny mu jest w kontaktach podczas pracy, którą wykonuje w Niemczech, gdy tam przebywa. W Polsce rozmawia z rodziną w języku polskim. Drugi respondent słabo zna język niemiecki. Uczył się tego języka krótko w szkole na terenie Polski, a potem wybrał naukę języka angielskiego. Na podstawie wydarzeń historycznych i przyjęcia określonej perspektywy historycznej stwierdzamy, z jakim wydarzeniami respondent się identyfikuje. Wydarzenia znaczące dla historii narodowej pozwalają wskazać identyfikację narodową jednostki. Pamięć historyczna jest elementem świadomości narodowej. Wytwarza ona świadomość związku i ciągłości z narodem. Respondenci poproszeni o wymienienie wydarzeń

⁶¹ Tamże, 297.

⁶² Tamże, 299.

historycznych ważnych dla nich wskazują na wydarzenia związane z historią Polski i Europy. Wypowiedzi respondentów dotyczące przynależności narodowej, są wyrazem identyfikacji polskiej. Elementem uniwersum kultury narodowej są tradycje i ich pielęgnowanie, które są ważnym wskaźnikiem identyfikacji narodowej. Z przytoczonych wypowiedzi wynika, że dominująca jest tradycja katolicka w odniesieniu do jednostkowej identyfikacji narodowej. Na tej podstawie można sądzić, że u badanych występuje silny związek z Polską. W pytaniu o symbole narodowe respondenci wskazali: godło – orzeł biały w koronie na czerwonym tle, flaga – barwy biało-czerwone, hymn – „Mazurek Dąbrowskiego”. U badanych występuje silna identyfikacja z ojczyzną – państwem polskim. Badani urodzeni na Mazurach są młodymi ludźmi, uważają się za Polaków, a ziemię mazurską traktują jako polską i czują się spadkobiercami jej krajobrazu i kultury obecnie tu dominującej.

Wypowiedzi respondentów ilustrują fakt różnorodnego poczucia narodowego tej społeczności regionalnej. Znaczący problematyki mazurskiej, wielokrotnie przywoływany Andrzej Sakson, w jednym z wywiadów mówił, że przynależność narodowa w wielu przypadkach jest trudna do zdefiniowania, Mazurzy to społeczność pogranicza „dzisiaj bardziej niemiecka, jutro polska, pojutrze mazurska”⁶³. To fenomen podwójnej, nawet potrójnej tożsamości. „Burzliwe losy tej ludności spowodowały, iż stanowi ona typowy przykład grup pogranicza społecznego. Charakteryzuje je wielość tożsamości (można być np. polskim bądź niemieckim Ślązakiem lub jedynie Ślązakiem, Polakiem czy też Niemcem). Śląską czy też mazurską tożsamość tworzy w równym stopniu «tutejszość», tzn. śląskość lub mazurskość, ale także polskość i niemieckość. Te trzy komponenty kulturowe wzajemnie się uzupełniają, a nie wykluczają”⁶⁴.

Mazurzy jako grupa autochtoniczna funkcjonowali według ukształtowanej wielowiekowej tradycji. Jedność grupową cementowała wiara, przywiązanie do ziemi, silne więzi rodzinne. Tożsamość jednostek była „płynna”, motywowana uwarunkowaniami społeczno-bytowymi, decyzjami o podjętych migracjach lub innych doraźnych okolicznościach. Zachowania osób napływających i wyjeżdżających, dezintegracja oraz powody determinujące decyzje ludzi zmieniły się wraz z upływem czasu. Mazurzy ulegli asymilacji.

Procesy akulturacji, asymilacji i adaptacji, a także globalizacji i unifikacji sprawiły, że społeczność Mazurów uległa przeobrażeniom. Młode pokolenie

⁶³ Andrzej SAKSON, „Mazurskość nie podlega głębszej refleksji”, rozm. Dariusz Jarosiński, *Kresy* nr 1/2 (2005): 86.

⁶⁴ Andrzej SAKSON, red., *Ślązacy, Kaszubi, Mazurzy i Warmiacy – między polskością a niemieckością* (Poznań: Instytut Zachodni, 2008), 9.

ceni sobie globalne i lokalne wartości moralne współczesnego świata. Ujawniają się nowe formy i wzorce zachowań wewnątrzgrupowych i jednostkowych. W dalszym ciągu ich kultura materialna i niematerialna ponosi ogromne straty.

Przeprowadzone przeze mnie badania potwierdzają zauważony przez Andrzeja Saksona proces stopniowej dezintegracji grupy kulturowej Mazurów. Moim zdaniem jest on w końcowym stadium – zaniku. Współcześni Mazurzy żyją w rozproszeniu na terenie powiatu. Stwierdzenie to możemy też przyjąć do całego obszaru historycznych Mazur. Proces demokratyzacji w latach 90. w Polsce w sposób znaczny wpłynął na ludność Mazurską. Andrzej Sakson stwierdził, że „w tym okresie tożsamość tłumiona była metodami administracyjnymi a podskórne kultywowanie niemieckości nadawało nowy wyróżnik tej ludności”⁶⁵. Wykształciła się więc cecha współczesnych Mazurów, którą jest brak poczucia własnej odrębności etnicznej. Mazurzy deklarują się jako członkowie organizacji niemieckich lub innych stowarzyszeń. Przykładem tego jest członkostwo w Stowarzyszeniu Kulturalnym Niemców „Heimat” w Szczytnie i Stowarzyszenie „Kurpie w Szczytnie”. Współcześni Mazurzy wiedzą niewiele, lub nic o wielowiekowych tradycjach i mazurko-polskiej kulturze regionu. Przykładem tego są ubogie wypowiedzi respondentów „na temat mazurskości”. Skąpo też reprezentowany jest folklor i obrzędy mazurskie. W Szczytnie nie działa zespół kultywujący regionalizm mazurski.

Mimo to pozostały jeszcze oznaki stwarzające nadzieję na odrodzenie. Ich przykładem jest wydany w 2019 roku „Słownik mowy mazurskiej”⁶⁶.

Istotne są nie tylko badania naukowe, ale konkretne impulsy do działań mających na celu ochronę dziedzictwa materialnego i niematerialnego. Wymaga to jednak aktywnego działania władz województwa, organizacji regionalnych, środowisk kulturalnych i naukowych. Ucieka czas, im dalej od wydarzeń, tym mniej świadków, mniej źródeł, do poznania. Etos mazurski jest wciąż atrakcyjny i zasługuje na prawo do własnej historii.

BIBLIOGRAFIA

- ANTONIEWICZ, Bożena, i in. *Dziedzictwo Kulturowe Warmii-Mazur-Powiśla. Stan zachowania, potencjały i problemy*, wyd. II. Olsztyn: Warmińsko-Mazurskie Biuro Planowania Przestrzennego, 2009.
- ARBATOWSKI, Robert, red. *Mazurska gadka. Słownik mowy mazurskiej. Masurische Sprache Wörterbuch*. Szczytno: Lokalna Organizacja Turystyczna Powiatu Szczytyńskiego, 2019.

⁶⁵ SAKSON, Ślęzacy, Kaszubi, Mazurzy i Warmiacy, 277.

⁶⁶ Robert ARBATOWSKI, red., *Mazurska gadka. Słownik mowy mazurskiej. Masurische Sprache Wörterbuch*, (Szczytno: Lokalna Organizacja Turystyczna Powiatu Szczytyńskiego, 2019).

- BAŃKO, Mirosław, red. *Wielki słownik wyrazów obcych*. Warszawa: PWN, 2008.
- CHAZBIEWICZ, Selim. „Globalizacja”. W *Podstawowe kategorie polityki*, red. Stefan Opara, Danuta Radziszewska-Szczepaniak, Arkadiusz Żukowski, 169-174. Olsztyn: Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2005.
- DOMAGAŁA, Bożena. *Mniejszość Niemiecka na Warmii i Mazurach. Rodowód kulturowy, organizacja, tożsamość*. Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych, 1996.
- DOMAGAŁA, Bożena, i Andrzej SAKSON, red. *Tożsamość kulturowa społeczeństwa Warmii i Mazur*. Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych, 1998.
- JASIŃSKI, Grzegorz, Zbigniew KUDRZYCKI, i Andrzej MISIUK, red. Powiat szczycieński. *Przeszłość – współczesność*. Szczytno: Starostwo Powiatowe, 2006.
- JUSZCZYK, Stanisław. *Badania jakościowe w naukach społecznych. Szkice metodologiczne*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2013.
- KAMIŃSKA-SZAREJ, Irena, red. *Słownik wyrazów obcych*. Wrocław: Europa, 2005.
- KONECKI, Krzysztof Tomasz. *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*. Warszawa: PWN, 2000.
- KURASZ, Irena. *Mniejszość niemiecka na Dolnym Śląsku. Studium socjologiczne*. Kraków: Nomos, 2015.
- MAHLER-PIĄTKOWSKA, Justyna i in., red. *Szlakiem rdzennych Mazurów – ocalić od zapomnienia*. Szczytno: Lokalna Organizacja Turystyczna Powiatu Szczycieńskiego, 2014.
- MUSTAKAS, Clark. *Fenologiczne metody badań*. Tłum. Stanisław Zabielski. Białystok: Trans Humana, 2001.
- NIESIOŁOWSKI-SPANO, Łukasz. *Dziedzictwo Goliata. Filistyni i Hebrajczycy w czasach biblijnych*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2012.
- NOWAK, Stefan. *Metodologia badań socjologicznych*. Warszawa: PWN, 1970.
- NOWICKA, Ewa. „Akulturacja”. W *Encyklopedia socjologii*, t. 1, red. Władysław Kwaśniewicz, 17-20. Warszawa: Oficyna Naukowa, 1998.
- OPARA, Stefan, Danuta RADZISZEWSKA-SZCZEPANIAK, i Arkadiusz ŻUKOWSKI, red. *Podstawowe kategorie polityki*. Olsztyn: Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2005.
- PALECZNY, Tadeusz. *Socjologia tożsamości*. Kraków: Krakowska Szkoła Wyższa im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, 2008.
- ROMANOWSKA, Teresa. „Tożsamość ludzi w zmieniającej się państwowości – studium przypadku”, *Civitas et Lex* nr 3(2014): 93-106.
- SAKSON, Andrzej. *Dziedzictwo Prus Wschodnich, Socjologiczne i historyczne studia o regionie*. Dąbrówno: Retman, 2017.
- SAKSON, Andrzej. „Mazurskość nie podlega głębszej refleksji” rozm. Dariusz Jarosiński. *Kresy* nr 1/2(2005): 83-90.
- SAKSON, Andrzej. „Mazurzy – dylematy tożsamości”. W: *Ślązacy, Kaszubi, Mazurzy i Warmiacy – między polskością a niemieckością*, Andrzej Sakson red., 277-304. Poznań: Instytut Zachodni, 2008.
- SAKSON, Andrzej. *Mazurzy – społeczność pograniczna*. Poznań: Instytut Zachodni, 1990.
- SAKSON, Andrzej, red. *Ślązacy, Kaszubi, Mazurzy i Warmiacy – między polskością a niemieckością*. Poznań: Instytut Zachodni, 2008.
- STRUMIŃSKA-KUTRA, Marta, i Izabela KOŁADKIEWICZ. „Studium przypadku”. W: *Badania jakościowe*, t. 2: *Metody i narzędzia*, red. D. Jemieliński, 1-40. Warszawa: PWN, 2012.
- SULIMA, Stefan. „Spotkanie ze Szczytnem”. W PRUSIŃSKI Tadeusz, i Adam SAKSON, *A dąb rośnie. Warmia i Mazury w reportażu po 1945*, 17-22. Warszawa-Dąbrówno: Retman, 2002.

ŚLIWKA, Renata. *Kobiety Warmii i Mazur o swojej tożsamości. Trudna przeszłość a codzienność.*

Olsztyn: Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Informatyki i Ekonomii TWP, 2008.

ZGÓŁKOWA, Halina, red. *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 1. Poznań: Kurpisz, 1994.

Z BADAŃ TERENOWYCH W POWIECIE SZCZYCIEŃSKIM (O DEZINTEGRACJI GRUPY KULTUROWEJ MAZURÓW)

Streszczenie

Artykuł dotyczy badań grupy współczesnych Mazurów powiatu szczycieńskiego. Społeczność ta stanowi przykład grupy regionalnej (kulturowej), ukształtowanej na terenach o wpływach pruskich, germańskich i słowiańskich, czyli w warunkach charakterystycznych dla pogranicza kultur. Szczególnie zaakcentowana jest tu ważna i w pełni niezbadana problematyka zróżnicowania, ewaluacji i perspektyw dalszych losów tej grupy. Dominacja czynników natury historycznej i cywilizacyjnej powodowała, że przez wieki ludność mazurska ulegała procesom akulturacji, asymilacji i adaptacji, a ostatnio też wzmożonej unifikacji i globalizacji. Tym ostatnim sprzyjają dziś media i informatyzacja życia społecznego, a jednostki społeczne wybiórczo przejmują określone wzorce i zachowania.

Słowa kluczowe: Mazur; Niemiec; Polak; autochton; społeczność mazurska; dezintegracja.

FROM THE FIELD RESEARCH IN SZCZYTNO DISTRICT (ON THE DISINTEGRATION OF THE MAZURIAN CULTURAL GRUP)

Summary

The article pertains to the researches a group of contemporary Mazurians in the district Szczytno. The community add up to the example of regional group, that is landscaped on the Prussian, Teuton, and Slavic areas- in conditions that are between these cultures. There is a very important, not surveyed problem with evaluation of perspective the further fates this group. Dominance of factors of the historical and civilizational nature caused that over the centuries Mazurian population gave in processes of acculturation, assimilation, adaptation and unification or even globalization. Media and implementation of IT solutions of the social life favor the globalization and the social individuals take patterns and behaviors.

Keywords: Masuria; Germany; Pole; autochton; Masurian community; disintegration.